

Les 04 - Antwoorden

Opdracht 1: 'Ontcijfer' de uitspraak van de volgende telwoorden:

0	אָפֶס	èfès	5	חָמֵשׁ	chámesj	10	עֶשֶׂר	èsèr
1	אַחַת	achat	6	שֵׁשׁ	sjesj	100	מֵאָה	me'áh
2	שְׁתַּיִם, שְׁתַּיִם	sj ^e tayiem	7	שֶׁבַע	sjèva	1000	אֶלֶף	èlèf
3	שְׁלוֹשׁ	sjálosj	8	שְׁמוֹנֶה	sjmonèh			
4	אַרְבַּע	arba	9	תֵּשַׁע	tesja			(Onderstreept = benadrukt)

NB. Cijfers kennen een mannelijke en een vrouwelijke vorm; alleen de kortere vrouwelijke vorm is in de vorige les gegeven; deze wordt algemeen gebruikt.

Les 05 – Hebreeuwse spelling en Klankwetten

Deze les is ter informatie, je hoeft al die woorden nog niet te leren.

Hebreeuwse spelling, כְּתִיב עִבְרִי ketiev ivrie, beschrijft de manier waarop in de Hebreeuwse taal woorden worden gespeld. We hebben gezien, dat het Hebreeuwse alfabet uit 22 medeklinkers bestaat, waarvan er vier – alef, he, waw en yod – worden gebruikt als *matres lectionis*, leesmoeders, om klinkers aan te geven.

In de geschiedenis van het Hebreeuws bestaan twee belangrijke systemen van Hebreeuwse spelling, gevocaliseerde en ongevocaliseerde spelling.

De traditionele Hebreeuwse spelling, gebruikt in de Tenach (het Oude Testament) en de oude rabbijnse literatuur, is de כְּתִיב חָסֵר ketiev chásèr, 'ontbrekende spelling', zonder gebruik van de letters א, ה, ו, י als 'leesmoeders' voor klinkers, en zonder klinkertekens.

Bij gevocaliseerde spelling, [מְנוקָד] ketiev m^enoeqqád, worden alle klinkers aangegeven met klinkertekens, נִקּוּד, נִיקּוּד, zoals bedacht door de Masoreten.

Bij ongevocaliseerde spelling, כְּתִיב מְלֵא ketiev mále, de moderne 'plene' spelling (dat is de latijnse benaming), die in het huidige Israël gebruikelijk is, worden alle klinkertekens weggelaten (behalve wanneer hierdoor twijfel ontstaat), en worden zo veel mogelijk de letters א, ה, ו, י gebruikt als 'leesmoeders' voor klinkers. Dat houdt in, dat bij veel woorden een yod of waw wordt ingevoegd, en er twee spellingen voor die woorden bestaan. In deze lessen worden die gewoonlijk beide vermeld.

Om bij dit systeem onderscheid te maken tussen gebruik als medeklinker en gebruik als leesmoeder, worden de waw en de yod veelal verdubbeld wanneer ze als medeklinker worden gebruikt. En onder welke waw of yod komt een eventueel klinkerteken? Daarover verschillen de woordenboeken van mening.

Een gevocaliseerde plene spelling wordt toegepast in kinderboeken (en in deze lessen dus), om de kinderen te wennen aan de gebruikelijke 'plene' spelling, terwijl ze gebruik kunnen maken van de klinkertekens bij het leren van de woorden. Ook bij poëzie, taalonderwijs voor nieuwkomers, en dubbelzinnige of buitenlandse termen wordt het toegepast. Het is echter zeer omslachtig en lastig in het dagelijks leven. Men kan kinderen wel horen zeggen: 'Hij leest al zonder puntjes.'

Enkele voorbeelden van de diverse schrijfwijzen:

<i>ketiev chásèr</i>	<i>ketiev menoeqqád</i>	<i>ketiev mále</i>	<i>Uitspraak</i>	<i>Betekenis</i>
אָמץ	אִמְץ	אִוּמץ	omètz	Moed
אִוּיר	אִוּוּיר	אִוּוּיר	^a wier	Lucht
חִלְקָה	חִלְקָה	חִלְוּקָה	ch ^a loeqáh	Verdeling
שְׁנַיִם	שְׁנַיִם	שְׁנַיִם	sj ^e nayiem	Twee
קָפָה	קָפָה, קוּפָה	קוּפָה	qoepáh	Kas(loket)

Klankwetten

Dit is geen les om te bestuderen, maar een naslag om dingen nog even op te zoeken.

Klemtoon

De klemtoon ligt in het Hebreeuws gewoonlijk op de laatste lettergreep van een woord. Een afwijking hiervan kan in het Hebreeuws worden aangeduid met een pijltje < boven de betreffende lettergreep. In deze cursus wordt een afwijkende klemtoon aangegeven door de benadrukte lettergreep te onderstrepen.

Open en gesloten lettergrepen

Een open lettergreep eindigt met een klinker, een gesloten lettergreep eindigt met een medeklinker, en een dubbel gesloten lettergreep eindigt met twee medeklinkers.

'Lopen' bevat dus een open en een gesloten lettergreep, 'kast' is een dubbel gesloten lettergreep.

Dagesj, een punt in een letter

Een stip (dagesj) in een letter verdubbelt (en verhard) deze, waardoor de voorgaande lettergreep gesloten is.

De keelmedeklinkers א, ה, ח, ע en de ר, en letters aan het eind van een woord, kunnen niet worden verdubbeld.

De letters ב, כ, פ krijgen een dagesj en worden verhard tot B, K en P:

- aan het begin van een woord (behalve bij enkele vreemde woorden),
- gewoonlijk na een medeklinker (met sjewa),
- bij een dubbele medeklinker.

De letters ב, כ, פ krijgen geen dagesj en behouden hun zachte uitspraak V, Ch en F:

- aan het eind van een woord,
- voor een klinker of een uitgesproken sjewa.

Korte en lange klinkers

Zoals in les 04 geleerd, kunnen we korte en lange klinkers onderscheiden.

Klank	Korte klinker	Lange klinker
A	א patach	א̄ grote qamets of qamats
E	ע segol	ע̄ tsere
I	י kleine chireq	י̄ grote chireq
O	ו kleine cholam	ו̄ grote cholam
en	ע̄ kleine qamats	
OE	ע̄ qoeboets of qiboets	ע̄̄ sjoeroeq of sjoereq

Omdat men in modern Hebreeuws woorden zo veel mogelijk 'plene', dus met 'leesmoeders' worden geschreven, klopt deze indeling niet altijd. In modern Hebreeuws bestaat ook tussen korte en lange klinkers geen significant verschil meer in uitspraak.

Er bestaat een nauwe relatie tussen de klemtoon, open of gesloten lettergreep, en de lengte van de klinkers.

Een *open lettergreep* krijgt gewoonlijk een lange klinker, maar benadrukt kan hij ook een korte klinker krijgen. Voorbeeld: שָׁמַיִם sjám^{ayim}, hemel(en). De eerste lettergreep is open en krijgt een lange klinker, de tweede lettergreep is ook open maar benadrukt, en krijgt een korte klinker.

Een *gesloten lettergreep* zonder klemtoon krijgt gewoonlijk een korte klinker, maar wanneer hij de klemtoon krijgt, kan hij een lange klinker krijgen.

Een eenlettergrepig woord met klemtoon krijgt een korte klinker.

Klinkerwetten

1. De sjewa of sjwa ם wordt volgens de traditionele grammatica uitgesproken als korte E-klank:

– aan het begin van een woord, b.v. דְּרָחִים d^eráchiem, wegen; in de praktijk wordt hij vaak niet uitgesproken.

– na een dubbele medeklinker, b.v. מְדַבְּרִים m^edab^eriem; in de praktijk echter m^edabriem.

– na een open lettergreep, b.v. צָרְפֶּת tsár^efat Frankrijk; maar in de praktijk hoor je tsárfat.

– na een niet-uitgesproken sjewa: יִכְתְּבוּ yicht^evoe.

In deze lessen wordt de uitgesproken sjewa weergegeven door een hoge ^e of een '.

2. De sjewa wordt niet uitgesproken:

– aan het einde van een woord: הֵלֵךְ hilech, gaan

– na een (niet-dubbele) medeklinker die een lettergreep afsluit: הִבְטִיחַ hivti'ach, beloven

3. Indien volgens de woordvorm een uitgesproken sjewa zou moeten volgen op een keelmedeklinker krijgt de sjewa een **hulpklinker** en wordt ם of ם, en wordt uitgesproken als een korte A of È. Dus שְׂוֹאֲלִים sjo^eliem wordt שְׂוֹאֲלִים sjo^aliem, en הֵייתֶם h^eyitèm wordt הֵייתֶם h^eyitèm.

4. Een uitgesproken sjewa vóór een lettergreep met een hulpklinker wordt overeenkomstig die hulpklinker uitgesproken. ם voor ם wordt ם, ם voor ם wordt ם.

Dat heeft vooral invloed op de lettervoorzetsels.

לְאָכַל + לְ wordt לְאָכַל en בְּאֶמֶת + בְּ wordt בְּאֶמֶת en לְחַבְּרָה + לְ wordt לְחַבְּרָה

5. Twee op elkaar volgende uitgesproken sjewa's komen niet voor, dat klinkt niet. De eerste verandert in een I- of A-klank, de tweede wordt niet uitgesproken. Dit speelt vooral een rol bij de lettervoorzetsels. בְּרַחֵב + בְּ wordt בְּרַחֵב birchov en לְכַתֵּב + לְ wordt לְכַתֵּב lichtov.

6. De letters ה, ח, ע en soms de ר hebben vóór en liefst ook achter zich een ם patach, een korte A. Wanneer aan het eind van een woord een lange klinker (behalve een ם qamats) vooraf gaat aan een ה, ח, of ע, dan wordt hiertussen een 'glijklinker', een vluchtige A-klank (patach) ingevoegd. Die staat *onder* de genoemde letter, maar wordt *ervoor* uitgesproken. Voorbeelden: רוּחַ r^oe'ach, geest; הִבְטִיחַ hivti'ach, beloven. Deze patach heeft de bijnaam 'patach genoevah', 'gestolen patach'.

7. Indien bij de woordvorm verdubbeling van een medeklinker gebruikelijk is, maar dit niet mogelijk is doordat dit een keelmedeklinker of resj is, dan treedt in plaats van deze verdubbeling (en gesloten voorgaande lettergreep) een klankverandering (verlenging) op: ם IE wordt ם EE, ם OE wordt ם O en ם A wordt ם Á, al is dat niet echt hoorbaar.

Bij de chet vindt deze verandering vaak niet plaats.

8. Een qamats ם of tsere ם in een open lettergreep vóór de klemtoon verandert in een uitgesproken sjewa ם, indien de klemtoon een plaats opschuift. Deze klinkervervlakking komt typisch voor bij werkwoorden in de verleden tijd, tweede persoon meervoud, bij vrouwelijke uitgangen en bij meervouden:

יִכְתְּבוּ kátav^tie Ik schreef, כְּתַבְתֶּם ketavt^em Zij schreven.

מֵינִי mevien → מְבִינָה m^evináh; דָּבַר dávár → דְּבָרִים d^eváriem

9. Een tsere ם patach ם en soms de segol ם in een beklemtoonde gesloten lettergreep vervlakt tot een uitgesproken sjewa, indien de lettergreep wordt geopend en zijn klemtoon verschuift.

כּוֹתֵב kotev → כּוֹתְבִים kot^eviem; כָּתַב kátav → כָּתְבָה kát^eváh; יִכְתְּבוּ yichtov → יִכְתְּבוּ yicht^evoe

10. Een E ם of È ם in een (beklemtoonde) gesloten eindlettergreep wordt een IE ם indien

